

ÄI3 RUNOJA OMISTA, TÄRKEISTÄ ASIOISTA

Päivi Koskenmaa

LUKILOKI: Lasten- ja nuortenkirjallisuus ja sanataide / Opetuskokeilu

Suunnitelmani liittyy lukion äidinkielen 3. kurssiin, jonka yksi keskeinen sisältö on **runous**. Tehtävillä, joita olen yksittäisen nykyrunoteoksen pohjalta suunnitellut, pyrin saavuttamaan jollain tasolla kaikki kurssin tavoitteet sekä osan sisällöistä:

ÄI3 Kirjallisuuden keinoja ja tulkintaa

Opiskelijan käsitys kaunokirjallisuudesta, kielen taiteellisesta tehtävästä ja sen kulttuurisesta merkityksestä syvenee. Opiskelija harjaantuu tulkitsemaan kaunokirjallisia tekstejä ja nauttimaan kaunokirjallisuudesta sen eri muodoissaan.

Tavoitteet

Kurssin tavoitteena on, että opiskelija

- harjaantuu lukemaan fiktiivisiä tekstejä analyttisesti ja eläytyen sekä omaa lukemistaan reflektoiden
- syventää käsitystään kaunokirjallisuudesta ja sen vaikutuskeinoista
- monipuolistaa taitoaan eritellä ja tulkita kaunokirjallisuutta sopivaa käsitteistöä ja lähestymistapaa hyödyntäen ja oppii perustelemaan tulkintaansa
- oppii ymmärtämään kielen poeettista luonnetta
- syventää ryhmäviestintätaitojaan.

Valitsin ÄI3-kurssin runotehtävien virikkeeksi Kaisa Happonen ja Karri "Paleface" Miittisen runokokoelman *Revi se* (2018). Se sisältää ajankohtaisia ja kantaaottavia runoja, jotka on toteutettu sanataideooppaista ja -kurseilta tutuilla menetelmillä. Kokoelma on sisällöltään ja ulkoasultaan kuin tehty innostamaan lukijoita omien runojen laatimiseen eri tekniikoilla. Kokoelman alkusanat haastavatkin lukijan jakamaan omat sanansa ja runonsa tekijöille tunnisteella **#revisekirja**.

Kutsun jatkossa runoa välillä runoksi, välillä tuotokseksi. Tarkoitan sanoilla yleisesti ottaen samaa asiaa. Yritän sanavalinnoilla tehdä selkoa, milloin kyseessä on valmis, kirjaan painettu runo ja milloin opiskelijan kurssitehtävä, kenties vielä hiomisprosessin vaiheessa oleva tuotos.

1) Ennen kirjan lukemista

Opettaja varaa luokkaan tai eri työpisteisiin koulun tiloihin saksia ja erilaisia lehtiä (sanoja voisi olla jonkin verran valmiiksi leikattuna), tummia tusseja ja irtonaisia kirjan sivuja sekä muuta materiaalia omien runojen tekemiseen.

Aloitetaan pohjustavalla kysymyksellä: *Mitä tiedämme rap-artistista nimeltä Paleface?* Oppitunti jatkuu lukumotivaatiota tai ainakin uteliaisuutta herättelevästi Palefacen *Aakkosmurha*-kappaleen musiikkivideolla <https://www.youtube.com/watch?v=D9jVVjfKEeo>. Opettaja kysyy opiskelijoiden ajatuksia, joita musiikkivideota kuunnellessa ja katsellessa heräsi. Lähestytään kantaa ottavan

runouden ydinkysymystä: *Mitä Paleface pyrkii kappaleensa ja musiikkivideonsa välityksellä mahdollisesti sanomaan?*

Opettaja johdattaa opiskelijat ajattelemaan sanoitettua ja laulettua musiikkia **runoutena**: Paleface on paitsi muusikko, räppäri ja lauluntekijä siis myös **runoilija**. Samalla alkukirjaimella alkavien sanojen kerääminen peräkkäin ja yhdistäminen merkityksellisiksi kokonaisuuksiksi on *Aakkosmurha*-kappaleessa tekniikka, jonka avulla taiteilija tuo esiin itselleen tärkeitä asioita, aivan kuten opiskelijatkin tekevät seuraavassa harjoituksessa.

POHJUSTAVA TEHTÄVÄ:

Omien tärkeiden asioiden listaaminen aakkostaen. Jokainen kirjoittaa ruutupaperille allekkain kaikki aakkoset. Opettaja esittää kysymyksiä (esim. Mikä sinua ilahduttaa / pelottaa / huolestuttaa / turhauttaa? Mistä olet kiitollinen? Mistä et luopuisi? Mikä on kiinnostavin kouluaine? Mikä on biologian / kuviksen / musiikin / matematiikan jne. tärkein käsite? Mitä ominaisuutta arvostat ystäväsäsi? Minkä asian puolesta olisit valmis taistelemaan?), joihin opiskelijat vastaavat kirjoittamalla sanan oikean alkukirjaimen kohdalle. Kun sanoja on saatu riittävästi, valitaan kirjain, jonka kohdalla on eniten sanoja. Keksitään vähintään viisi sanaa samalla kirjaimella ja muodostetaan niistä vähintään yksi runon säe. Sitten valitaan toinen kirjain ja täydennetään sillä alkavat sanat muutamalla sama-alkuisella sanalla, jotta muodostuu toinen säe. Jne. - Runo rakentuu, kun näin syntyneet säkeet asetellaan sopivaan järjestykseen.

Opettaja kysyy pohjustavasti: *Mitä tiedätte kirjailijasta nimeltä Kaisa Happonen?* Todennäköisesti opiskelijat eivät tunnista nimeä, joten opettaja lupaa kertoa hänestä hetken kuluttua lisää.

Opettaja näyttää *Revi se* -kirjan kannen ja pyytää arvauksia, mitä se saattaisi sisältää.

Kirjan välistä putoaa pöydälle lehdistä leikattuja sanoja tai lauseita. Opettaja kysyy, mikä yhteys niillä voisi olla kirjan sisältöön.

2) Kirjan lukemisen aikana

Opettaja valitsee kokoelmasta runon, jonka lukee eri tavoilla, esim. kuiskaamalla, ääntä korottamalla, irvistellen, hymyillen, eri tavoin tauottaen ja painottaen, eri tunnetiloja tai rooleja ottaen, oven takaa tai pöydän päällä seisoen. Opettaja voi pyytää myös opiskelijat kuuntelemaan eri tavoilla, esim. perinteiseen tapaan pulpetissa istuen, pulpetin päällä istuen, pulpetin alla kyyhöttöen, takaseinää tuijottaen, silmät suljettuina, henkeä pidätellen (runon on oltava lyhyt!), haukotellen jne. Lopuksi opettaja näyttää runon, jolloin se vaikuttaa vastaanottajaan myös visuaalisilla elementeillään. - Huomataan, kuinka erilaisia merkityksiä eri esittämis- ja vastaanottotyylit tuovat runon sisältöön. Runosta on moneksi!

Opettaja kertoo tässä kohden opiskelijoille hieman kirjan taustoista:

<https://lukufiilis.fi/tahtilukija/rappari-paleface-ja-kuvakirjailija-kaisa-happonen-repivot-ja-kokoavat-maailman-uudestaan/>

Katsotaan yhdessä kokoelman runoja ja poimitaan erilaisia tekniikoita, joilla niitä on toteutettu. Osalle opiskelijoista tekniikka voi olla elämyksellinen portti, joka johtaa runon ääreen, tutustumaan ja kenties jopa syventymään sen sisältöön. Opettajan lienee kuitenkin syytä välillä muistuttaa, ettei

toteutustekniikka ole oikeastaan runon olennaisia asia vaan se, mitä runon tekijä pyrkii tuotoksensa välityksellä sanomaan maailmasta.

3) Kirjan lukemisen jälkeen

Opiskelijat ryhtyvät suunnittelemaan omia runoja itselleen tärkeistä sanoista ja aiheista. Yleisohjeena on käyttää ainakin kahta eri tekniikka runon tuottamiseen. Sovitaan yhdessä minimimäärä runotuotoksia, esim. 3 runoa / opiskelija.

a) *Blackout-tekniikka* (ks. esim. s. 11) → <https://youtu.be/wKpVgoGr6kE>

1. Valitse runosi pohjalle lehtiartikkeli tai kirjan sivu.
2. Ala tarkastella sivulla olevia sanoja ja mieti, mitkä niistä puhuttelevat sinua eniten. Voit vaikka ympyröidä nämä sanat.
3. Tarkastele ympyröimiäsi sanoja ja mieti, mitkä niistä täytyy jättää pois, että jäljelle jäävät muodostavat kokonaisuuden.
4. Millainen tila sanojen ympärille jää? Millainen kuva siihen mahtuisi? Miten suunnittelemasi kuva tukee runon sisältöä?
5. Sitten vain rohkeasti töihin. Muista, että runon tekeminen voi olla välillä haastavaa - jos lopputulos ei miellytä, älä jää murehtimaan, vaan aloita uusi! Tekemällä oppii.

<http://saosaat.blogspot.com/2018/11/blackout-poetry-runo-nousee-pimeasta.html>

b) *Leikkaa-ja-liimaa-tekniikka*

Sanat voi järjestää ja liimata esim. tyhjälle paperille (esim. s. 15) tai sopivan kuvan päälle (esim. s. 93). Sanoista voi sommitella myös kuvarunon joko tyhjälle paperille tai kuvan päälle (esim. s. 59).

Leikkaa-ja-liimaa-periaatteella voi toteuttaa runon myös vuorovaikutteisesti pari- tai ryhmätyönä: Jokaisella on käytettävissään leikattuja sanoja ja välimerkkejä. Ensimmäinen aloittaa ja asettaa sovitulle alustalle runon ensimmäisen sanan. Seuraava valitsee runon toisen sanan jne. Omalla vuorollaan voi sanavalinnan lisäksi aloittaa uuden säkeen tai laittaa sanan eteen tai perään välimerkin. - Yhdessä runoileminen tuottaa toivottavasti tekovaiheessa keskustelua omien valintojen perusteista ja tekemisen jälkeen lopullisen runotuotoksen omistajuudesta.

c) *Kamerakynäsovelluksia*

Opiskelijoille annetaan tehtäväksi mennä kirjastoon etsimään kirjoja, joiden nimet muodostavat ajatusten jatkumon eli runon. Tehtävänä on pinota kirjat sopivaan järjestykseen niin, että niiden selkämukset näkyvät kameraan päin. ja ottaa kuva (esim. s. 34). Kirjapino tai siitä otettu kuva on runo!

Leikkaa-ja-liimaa-tekniikkaa voi toteuttaa myös kamerakynäteknikalla esim. siten, että sanat järjestetään jonkin pinnan tai esineen päälle ja kuvataan (esim. s. 81) tai valmista tuotosta käsitellään jollain muokkausohjelmalla (esim. s. 69). Runon osana voi olla myös esim. piirros tai omaan käteen kirjoitettu teksti, joka tulee lopulliseen runokuvaan mukaan (esim. s. 82 - 83). Runo voi itsessään olla piirros (esim. s. 63), kuva (esim. s. 107) tai sarja kuvia (esim. s. 42).

Jalkaudutaan kaupungille tai kylille ja kuvataan yksittäisiä sanoja ja symboleita. Palefacen mukaan sanoja on kaikkialla, esim. mainoskylteissä ja liikennemerkeissä. Rajataan kuvat sopivasti ja järjestetään ne esim. Instagramin layoutissa. (Esim. s. 105.)

<https://lukufiilis.fi/kirjoittajakoulu/palefacen-ja-kaisa-happosen-vinkit-nain-teet-revi-se-runon/>

Teknisesti näppärimät voivat tehdä videorunon, joissa yhdistellään kuvaa ja sanaa. Tuotokset voi editoida esim. iMovieilla. (ks. esim. <https://www.youtube.com/watch?v=JqQR-3gNdWU&list=PL873D65D20A15F843>). Toinen tekninen vaihtoehto on tehdä videoruno, jossa käytetään sanojen sijaan kuvaa ja ääntä (ks. Lukiloki / Kamerakynän pedagogiikkaa ja muita digitaalisia sovelluksia).

d) Hakusana- eli googlerunous

Hakukonerunous (esim. s. 20) tarkoittaa Googlen hakukoneella tehtyjen sana- tai lausehakujen tulosten pohjalta leikkaa-ja-liimaa -tekniikalla koostettavaa runoa, jota voi muokata haluamallaan tavalla, myös lisäämällä omaa tekstiä. Runoa ei aleta rakentaa sivustoilla olevista teksteistä, vaan Googlen tarjoaman sivustokuvauksen materiaalista, jossa runoilijan valitsevat hakusanat esiintyvät.

<https://www.kirjasampo.fi/fi/kulsa/saha3%253Au28afaf8d-0881-451a-b682-69b3dc0332a0>

e) Hakukoneavusteinen flarf-runous

Lähellä hakusanarunoutta on myös hakukoneavusteinen flarf-runous, joka on sukua myös dada- ja nonsense-runoudelle. Flarfissa runoilija käskää hakurobotin työhön sattumanvaraisilla hauilla ja valitsee tuloksista tekstit ja kuvat.

<http://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:flarf>

f) Muita tekniikoita

Ideoita erilaisiin vaihtoehtoisiiin runotekniikoihin löytyy mm. täältä:

<http://www.poesia.fi/vastakaanon/>

Kaisa Happosen ehdottama tekniikka: Avataan kirja, etsitään aukeamalta koskettavin lause ja aloitetaan runo sillä. Lopetetaan runo aukeaman rumimpaan, kauneimpaan, painavimpaan tai kevyimpään sanaan. <https://lukufiilis.fi/kirjoittajakoulu/palefacen-ja-kaisa-happosen-vinkit-nain-teet-revi-se-runon/>

Jatkotoimia

a) Runojen suullinen jatkokäsittely

Opiskelijoiden runoista voidaan tehdä lavarunoutta eli poetry slam -tyyppinen tilaisuus (<https://fi.wikipedia.org/wiki/Lavarunous>). Tuomariston ruotimaa kilpailua en ehkä ryhtyisi suin päin järjestämään opiskelijoiden tuotoksista, ellei ryhmä niin halua tai ellei ryhmästä löydy luontevasti runobattle-kumppaneita. Opiskelijat voivat esittää poetry slam -tilaisuudessa oman runonsa, omia runojaan tai opiskelijatoverin runon tai runoja.

<https://lukufiilis.fi/ilmiot/mika-poetry-slam-spoken-word-ja-open-mic/>

<https://www.youtube.com/watch?v=9f8VcV8v2LE>

b) Runojen kirjallisen jatkokäsittelyn vaihtoehtoja

- Jokainen voi halutessaan jakaa runonsa käyttämässään somessa *Revi se* -kirjan tekijöille.
- Opiskelijat voivat koota runoistaan yhteisen *Revi se* -henkisen kokoelman tai kukin oman kokoelmansa.
- Voidaan kirjoittaa opiskelijatoverin runon tai runojen tai vaihtoehtoisesti koko ryhmän yhteisen kokoelman esittely. Malliksi voidaan etsiä kirjallisuuskritiikkejä esim. Helsingin Sanomien kulttuurisivuilta.
- Voidaan kirjoittaa ÄI3-kurssin runoanalyysit tai -esseet opiskelijoiden omien runojen pohjalta.

Arviointi

Opettaja arvioi luovissa tehtävissä aina sekä prosessia että tuotosta tai tuotoksia. Opettaja kiertää katsomassa runojen tuottamista. Hän ei arvostele vaan auttaa ja kannustaa, jotta jokainen opiskelija saa sovitun määrän runoja valmiiksi (määrällinen tavoite) ja oman äänensä kuuluviin (laadullinen tavoite). Mahdolliset jatkotuotokset voidaan arvioida myös arvosanalla, kunhan opiskelijat saavat selkeän tehtävänannon.